

СИСТЕМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИКЛАДАЧІВ

(70 - 80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті висвітлено основні положення та форми функціонування системи підвищення кваліфікації викладачів вищої школи у зазначений період. Визначено, що такими формами підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ були факультети підвищення кваліфікації, інститути підвищення кваліфікації та аспірантура.

Ключові слова: якість, викладач, підвищення кваліфікації.

В статье освещены основные принципы и формы функционирования системы повышения квалификации преподавателей высшей школы. Определено, что такими формами повышения квалификации преподавателей ВНЗ были факультеты повышения квалификации, институты повышения квалификации и аспирантура.

Ключевые слова: качество, преподаватель, повышение квалификации.

The main principles and forms of raising higher school teachers' qualification in the given period are viewed in the given article. Faculties, universities and postgraduation study were the main forms of such system. Keywords: quality, teacher, to higher qualification.

Актуальність проблеми. Швидке впровадження у виробництво новітніх досягнень науки та техніки, ефективно їх використання залежить, перш за все, від якості підготовки науково-педагогічних кадрів. Їх досвід, професійна кваліфікація та педагогічна майстерність визначають як темпи науково-технічного прогресу, рівень педагогічної роботи, так і якість підготовки майбутніх спеціалістів. Саме з науково-педагогічними кадрами здебільшого пов'язувалися сподівання на здійснення перетворень в економічній та соціальній структурі суспільства у розглянутий період, зростання темпів економічного розвитку, інтенсифікації народного господарства тощо.

Стан дослідження проблеми. На підставі вивчення історико-педагогічних джерел можна констатувати, що питаннями підвищення

кваліфікації викладачів у досліджуваний період займались Н. М. Ващенко, І.Ф. Жерносек, В. П. Пастухов тощо. Однак, поза увагою авторів залишалися важливі питання, що стосувалися основних положень підвищення професійно-педагогічної кваліфікації викладачів вищої школи.

Мета дослідження полягає у розкритті змісту, сутності та призначення системи підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ у 70 - 80-ті роки ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історико-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що протягом багатьох років підвищення кваліфікації викладачів забезпечували різні курси та семінари. Проте, до середини 60-х років єдиної системи підвищення кваліфікації для викладачів не існувало. Кожен ВНЗ, міністерство, інші органи управління вищої школи вибудовували цю роботу на власний розсуд. Саме тому, заходи з підвищення кваліфікації охоплювали незначну кількість викладачів, а до проведення з ними занять нерідко залучались випадкові люди. Отже, на порядку денному постало завдання створення державної системи підвищення кваліфікації професорсько-викладацьких кадрів. Головні вимоги до цієї системи були визначені постановою ЦК КПСС і Радою Міністрів СРСР від 3 вересня 1966 року *«Про заходи з покращення підготовки спеціалістів і вдосконалення керівництва вищою та середньою спеціальною освітою в країні»*. Сутність підвищення кваліфікації викладачів полягала у підготовці педагогічних кадрів до вирішення нових, більш складних завдань навчання та виховання студентів, що обґрунтовувалися запитамі суспільства і наявними можливостями для їх реалізації. Разом з тим система підвищення кваліфікації (СПК) призначалась для вдосконалення виробничої діяльності на основі впровадження досягнень науки, техніки і передового досвіду в практику навчання та викладання [1, с. 65]. Тож у 1966-1967 роках Мінвуз СРСР організував роботу зі створення єдиної системи підвищення кваліфікації кадрів вищої школи.

Розглядаючи підвищення кваліфікації як ключ до вдосконалення всієї

навчальної, виховної і методичної роботи, як важливу умову підвищення якості підготовки спеціалістів було вирішено, що кожен викладач обов'язково раз у п'ять років мав підвищити свою кваліфікацію з відривом від своєї основної роботи на факультеті.

СПК об'єднувала такі організаційні форми: для викладачів - ФПК при вузах терміном навчання до 4 місяців, ПК терміном 5 місяців, стажування від 1 до 3 місяці, річну аспірантуру та творчу відпустку для завершення роботи над дисертацією.

Зазначимо, що в інструктивному листі №11 Міністерства вищої і середньої спеціалізованої освіти СРСР від 1 квітня 1976р. *«Про подальше покращення роботи факультетів підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ»* увагу керівників ВНЗ було звернено на важливість заходів щодо покращення діяльності факультетів та інститутів підвищення кваліфікації, подальший їх розвиток, удосконалення наукової, науково-методичної та ідейно-політичної роботи зі слухачами. У листі йшлося також про посилення контролю за роботою викладачів відповідно до індивідуальних планів, вдосконалення навчально-методичної підготовки лекторської майстерності, написання та апробації окремих розділів спеціальних курсів лекцій, проведення семінарських та лабораторних занять в студентських групах, участь у науково-дослідній роботі кафедри. Зауважимо, що для читання лекцій, проведення інших навчальних занять і на факультеті і в інституті залучались видатні вчені та педагоги, передовики виробництва, великі спеціалісти народного господарства. Разом з цим було ухвалено рішення систематично вивчати і обговорювати на радах ефективність роботи викладачів, які пройшли підвищення кваліфікації, заслуховувати на кафедрах звіти викладачів про підсумки роботи в період підвищення кваліфікації.

У Г оловних векторах економічного і соціального розвитку ССРСР на 1981-1985 роки і на період до 1990 року підкреслювалась доцільність удосконалення підготовки, підвищення кваліфікації і атестації наукових та науково-педагогічних кадрів.

Звернемо увагу на те, що на початку 80-х років не було єдиної думки про зміст і призначення понять «підготовка» і «підвищення кваліфікації» науково-педагогічних кадрів. «Підготувати» - означало навчити, дати необхідні знання для чогось, а «підвищити» - посилити, покращити, вдосконалити. Зауважимо, що підготовка науково-педагогічних кадрів для ВНЗ включала регульований спеціальними нормативними актами відбір і навчання відповідно до спеціальності, кваліфікації та у визначених формах і порядку осіб, які мали нахил до педагогічної роботи у вищій школі, а також володіли певними навичками, мали змогу самостійно вести наукову та викладацьку роботу у вищій школі. Підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ розумілось як регульоване спеціальними нормативними актами навчання, що спрямоване на поглиблення знань та вдосконалення педагогічної майстерності викладачів вищої школи у встановлених напрямках. Формами підвищення кваліфікації виступали інститути та факультети підвищення кваліфікації; стажування у провідних вузах, провідних підприємствах, науково-дослідних організаціях терміном до 3 місяців (з відривом чи без відриву від виробництва) [3, с. 6].

Важливо також, що на той час однією з найбільш ефективних форм підготовки науково-педагогічних кадрів визнавалася аспірантура. Рівень ефективності аспірантури у досліджуваний період прийнято було характеризувати відсотком захищених аспірантами наукових робіт, а також загальною кількістю поданих до захисту дисертацій. Проте це не мало бути єдиним та головним показником її ефективності. Враховуючи той факт, що аспірантура була важливим джерелом комплектації вузів країни висококваліфікованими кадрами, варто враховувати цілеспрямованість підготовки науково-педагогічних кадрів в аспірантурі і при оцінці її ефективності приділяти цьому аспектові діяльності аспірантури особливу увагу.

У результаті наукового пошуку було встановлено, що робота з педагогічними кадрами, спрямована на підвищення їх функціональної

компетентності, набувала все більш системного характеру, зокрема негайного вирішення потребувала проблема підвищення кваліфікації працівників народної освіти, яка не мала достатньо повного теоретичного обґрунтування, оскільки відсутні були й конкретні практичні рекомендації з технології складання комплексних планів [2, с. 64]. Проте слід зазначити, що в Україні на той час діяв центральний та 27 обласних та міських інститутів удосконалення, а також факультети підвищення кваліфікації і курси перепідготовки кадрів при 30 педагогічних інститутах, 9 університетах, 3 технічних вузах, 737 міських і районних методичних комітетах [4].

Поступово підвищення кваліфікації викладачів стало тією необхідною і важливою умовою вдосконалення навчального процесу та покращення якості підготовки спеціалістів, без якої неможливий подальший розвиток вищої школи, зростання її науково-педагогічних кадрів. Створення такої системи почалось з організації факультетів підвищення кваліфікації викладачів (ФПК). Головним завданням факультетів було поглиблення знань слухачів, узагальнення та поширення передового досвіду, розробка та впровадження нових методів, технічних засобів у навчальний процес, що має вести до його вдосконалення і на цій основі сприяти підвищенню якості підготовки спеціалістів [5, с. 16].

Поступово перепідготовка науково-педагогічних кадрів на ФПК стала предметом пильної уваги керівництва ректорів ВНЗів, міністерств та відомств, що мали у своєму підпорядкуванні навчальні заклади. Різні аспекти діяльності факультетів обговорювались на партійних зборах і засіданнях партійних бюро навчальних закладів, колегами Мінвузу СРСР і Мінвузів союзних республік, на вчених радах ВНЗів. Підвищення кваліфікації враховувалося при атестації професорсько-викладацького складу, переобранні на посаду на новий термін.

Підкреслимо, що для покращення організації стажування та посилення контролю за якістю підготовки викладачів кафедрам пропонувалось встановити тісний зв'язок з базовим підприємствами; ректорам вузів -

посилити відповідальність завідувачів кафедрами та деканів факультетів за організацію, контроль та результати стажування викладачів. Як зазначає дослідник [5, с.19], поступово змінилось і саме ставлення викладачів до підвищення кваліфікації. Вони все частіше проявляли зацікавлення до вдосконалення своїх професійних якостей, разом з тим посилювалась і відповідальність навчального закладу, що здійснював підвищення кваліфікації, за організацію навчальної, методичної і виховної роботи. Значній кількості викладачам навчання на факультеті допомагало підготувати кандидатські та докторські дисертації.

Відзначимо, що завершальним етапом перепідготовки була атестація, форми якої різноманітні: іспити чи заліки (без виставлення оцінок), співбесіда, виступи з доповідями і лекціями, написання та захист рефератів. Після закінчення навчання кожному слухачу окрім посвідчення видавалась детальна атестація з рецензією його звітної доповіді та оцінкою його поточної роботи, професійної ерудиції та побажаннями стосовно раціонального застосування знань у подальшій роботі .

Значного поширення набула практика поєднання навчання слухачів на ФПК зі стажуванням (два-три тижні протягом навчального періоду) на базових підприємствах, науково-дослідних організаціях і ВНЗ відповідного профілю.

До обов'язків завідувачів кафедр входило обговорення та затвердження програм стажування кожного викладача, своєчасний розгляд на засіданнях кафедр звітів викладачів, які пройшли стажування, оцінка їхньої роботи, рекомендації про залучення матеріалів стажування до навчально-методичної, наукової та виховної роботи зі студентами.

Для покращення організації стажування та посилення контролю за якістю підготовки викладачів кафедрам пропонувалось встановити тісний зв'язок з базовими підприємствами; ректорам вузів - підвищити відповідальність завідувачів кафедр і деканів факультетів за організацію, контроль і результати стажування викладачів. Затверджені Мінвузом СРСР

заходи, зокрема й щодо здійснення контролю, сприяли підвищенню відповідальності керівників вузів за організацію та якість занять на ФПК. Окремі викладачі після закінчення ФПК отримували рекомендації для вступу до цільової аспірантури. Новою формою підвищення кваліфікації стали міжвузівські семінари та конференції, що проводились з ініціативи Мінвузу СРСР і ради ректорів.

Аналіз нормативних документів 70-80-х років ХХ століття дозволив засвідчив, що для того, щоб забезпечити неперервну відповідність професійної кваліфікації спеціалістів і керівних працівників тогочасному рівню виробничих сил суспільства з урахуванням тенденцій та перспектив їх розвитку, СПК мала реалізувати наступні функції: безперервно розвивати інтелектуальний та творчий потенціал спеціалістів; здійснювати упереджене кадрове забезпечення новітніх досягнень науково-технічного прогресу; розвивати інтерес і вдосконалювати уміння та навички самоосвіти, самостійного пошуку нових знань, оперативно адаптувати професійну кваліфікацію спеціалістів до динамічно змінного характеру і змісту їх праці; формувати нове економічне мислення, що відповідає сучасному етапу суспільного розвитку; створювати сприятливі умови для оперативного впровадження на практиці досягнень науки, техніки та передового досвіду; сприяти вдосконаленню професійно-кваліфікаційної структури суспільства [1, с. 66].

Висновки. Отже, упродовж зазначеного періоду сформувалася певна система, що забезпечувала можливість функціонування різних форм підвищення кваліфікації викладачів вищої школи (інститути підвищення кваліфікації (ІПК), факультети підвищення кваліфікації (ФПК) та аспірантура). Системність впровадження цих форм роботи забезпечувала підвищення якості надання освітніх послуг у провідних ВНЗах.

Літератури

1. Ващенко Н.М. Повышение квалификации кадров в системе непрерывного образования // Советская педагогика. - 1988. - № 8. - С. 65- 68.

2. Жерносек И.Ф., Маслов В.И. Непрерывное повышение квалификации педагогических кадров // Советская педагогика. - 1984. - № 7. - С.64 - 68.
3. Пастухов В. П. Научно-педагогические кадры высшей школы: Правовые вопросы. - К.: Вища школа. - 1983. - 82с.
4. Підвищення соціальної ролі і професійного престижу вчителя в умовах розвитку соціалізму: метод. рек./ наук. ред. М. Д. Ярмаченко. - К.: Б.в., 1985. - 16с.
5. Шапошникова А. П. Научно-педагогические кадры высшей школы. - М.: Высшая школа. - 1987. - 80с.